

УНИВЕРСИТЕТ ЗА НАЦИОНАЛНО И СВЕТОВНО СТОПАНСТВО

ФИНАНСОВО – СЧЕТОВОДЕН ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „СЧЕТОВОДСТВО И АНАЛИЗ“

**АВТОРЕФЕРАТ
НА
ДИСЕРТАЦИОНЕН ТРУД
ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА
СТЕПЕН „ДОКТОР“**

на тема:

**Теоретико-методологически и практически аспекти на
прилагането на креативно счетоводство във
финансовите отчети**

Научна специалност „Счетоводна отчетност, контрол и анализ на
стопанската дейност“

Докторант:

Иван Димитров Гудев

Научен ръководител:

доц. д-р Бойка Брезоева

СОФИЯ, 2023

Дисертационният труд на тема „Теоретико-методологически и практически аспекти на прилагането на креативно счетоводство във финансовите отчети“ се състои от 229 страници, в т.ч. увод, три глави, заключение, използвана литература, списъци на фигурите, графиките и таблиците и приложение – анкетни карти, използвани за провеждане на емпирично анкетно проучване и пояснителни текстове относно основното изложение. В изложението са представени 35 таблици, 8 графики и 2 фигури. Използваната литература съдържа 138 източника, от които 24 са на български език и 114 на английски език. Обемът на приложението е 12 страници. По темата на дисертационния труд са осъществени 3 публикации.

Дисертационният труд е насочен за защита пред научно жури от катедра „Счетоводство и анализ“ при Финансово-счетоводния факултет на Университета за национално и световно стопанство (УНСС). Авторът на дисертационния труд е задочен докторант към катедра „Счетоводство и анализ“.

Защитата на дисертационния труд ще се състои на 19.09.2023 г. от 14.00 часа в зала „Научни съвети“ (2032А) на Университета за национално и световно стопанство – София (УНСС), на открито заседание на научното жури, назначено със заповед на Ректора на УНСС. Материалите по защитата са на разположение на заинтересованите лица в сектор „Научни съвети и конкурси“ (дирекция „Наука“) и на интернет страницата на УНСС в секция „Конкурси за заемане на академични длъжности и придобиване на научни степени“ (<http://konkursi.unwe.bg>).

Съдържание на автореферата

I. Обща характеристика на дисертационния труд.....	5
1. Актуалност и значимост на изследването	5
2. Обект и предмет на изследването.....	6
3. Цели и задачи на дисертационния труд.....	6
4. Теза и хипотези на изследването.....	7
5. Методология на изследването	8
6. Обхват и ограничения на изследването.....	9
II. Структура и съдържание на дисертационния труд	10
III. Кратко изложение на дисертационния труд.....	13
1. Увод.....	13
2. Първа глава: Концептуални основи на креативното счетоводство	13
3. Втора глава: Теоретико-методологически аспекти на прилагането на креативно счетоводство	21
4. Трета глава: Емпиричен анализ, изводи и препоръки за усъвършенстване на НСС и МСС/МСФО.....	38
5. Заключение.....	46
IV. Справка за приносите в дисертационния труд	48
V. Публикации по темата на дисертационния труд.....	49
VI. Декларация за оригиналност.....	49

I. Обща характеристика на дисертационния труд

1. Актуалност и значимост на изследването

В свят на глобализация и непрекъснато нарастващи нужди от страна на потребителите от качествена и надеждна финансова информация мениджърите, счетоводните и финансови експерти са принудени да отговорят на тези нови изисквания на пазара. Огромен брой заинтересувани страни като инвеститори, мениджъри, служители, правителства, банки и кредитни институции повишават драстично изискванията върху качеството на представената информация във финансовите отчети, което поставя под силен натиск одиторските и счетоводните компании и данъчните консултанти, а също и мениджмънта на компаниите, които често прилагат техники и похвати на креативно счетоводство. В контекста на огромната сложност и разнообразие на стопанските операции в съвременното предприятие все по-голям брой договорни права, задължения и ограничения се прилагат в отношенията с контрагентите, които са основани пряко на отчетените и оповестените от предприятието финансови резултати. Факторите, които в най-голяма степен тласкат мениджмънта към използването на креативни счетоводни практики, включват:

- Клаузи, съдържащи се в кредитни споразумения, които ограничават общата сума, която компанията може да получи, която сума обикновено се изчислява като относителна база или коефициент към общата стойност на собствения капитал или съвкупност от неговите съставни части.
- Компании, които са обект на регулиране от страна на правителствени агенции чрез налагане на пределни цени на предлаганите от тях услуги. Такива компании са предприятия от обществен интерес (водоснабдяване, електроразпределение, телекомуникации, железопътен транспорт и др.). В практиката е доказана тенденцията регулаторният орган да намалява цените на предлаганите от такива компании услуги, в случай че представят високи печалби.
- Вътрешнофирмени клаузи, които включват бонусни схеми, обвързани с постигнати резултати, и които тласкат мениджмънта към креативно изкривяване на финансовия резултат с цел постигане на определен целеви показател, получаване на по-висок бонус и др.

Редица научни изследвания показват широкото разпространение на явлението „креативно счетоводство“ в световен мащаб и това налага неговото тясно диференциране като отделна област на счетоводната наука, което вече е видимо от редица публикации в специализираната литература. В България обаче проблематиката не е изследвана достатъчно и много малко изследвания дават представа за ситуацията в страната. Този факт ни дава основание да смятаме, че това изследване ще допринесе за по-голяма яснота по въпроса в българската счетоводна теория и практика.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването в дисертационния труд е явлението „креативно счетоводство“.

Предмет на изследването са креативните счетоводни практики и мотивите за тяхното прилагане.

Счетоводната интерпретация на креативното счетоводство като основен обект на изследване се основава на по-подробното изясняване на финансово-икономическата му същност, което да послужи като отправна точка при изготвянето на предложения за оптимизиране на счетоводните стандарти и счетоводното законодателство, които биха позволили по-лесно идентифициране на подобни практики от страна на одиторите. Това би намалило в значителна степен стремежа на компаниите за използване на креативното счетоводство като инструмент за постигане на желаното „разкрасяване“ на информацията във финансовите отчети и би създадо по-голямо доверие към тях от страна на потребителите.

3. Цели и задачи на дисертационния труд

Основната цел на дисертационния труд е, въз основата на анализ на различните теоретични концепции в счетоводната теория, изискванията на счетоводните стандарти и прилаганата международна счетоводна практика, да се изследват теоретико-методологичните и практически аспекти на креативното счетоводство, като се предложат решения на откритите проблемни области.

Акцентът на изследването е поставен върху ясното дефиниране и изследване на явлението „креативно счетоводство“, изясняване на неговите проявления, цели и техники в условията на българската бизнес среда.

Целта на изследването се постига чрез решаването на следните по-конкретни **задачи:**

- Изясняване на факторите и причините, които обуславят появата и използването на креативни счетоводни практики;
- Изследване на въпроса за по-ясното диференциране на понятията „креативно счетоводство“ и „счетоводни измами“;
- Анализирание на теоретико-методологичните проблеми и аспекти на креативното счетоводство и изследване на разнопосочните твърдения и противоречия, които произтичат от различните възгледи за теорията, както и гледните точки, по които има единодушие;
- Анализ на съществуващите в специализираната литература подходи и методи за идентифициране на креативни счетоводни практики и открояване на подхода, способстващ за усъвършенстване на методиката за откриване на такива практики;
- Открояване и изследване на мотивите и подбудите, които подтикват мениджърите на предприятията в България да използват креативни счетоводни практики;
- Предлагане на възможности и насоки за усъвършенстване на Международните счетоводни стандарти и на Националните счетоводни стандарти с цел по-лесно откриване на креативни счетоводни практики, което би предотвратило широкото им използване.

4. Теза и хипотези на изследването

Основната теза в дисертационния труд, която се възприема, е, че голяма част от мениджърите в България прилагат креативни счетоводни техники с цел постигане на лични и корпоративни цели, което може да се преодолее чрез преразглеждане на счетоводно-правната регламентация.

За валидиране на формулираната теза на дисертационния труд са изведени следните хипотези:

Хипотеза 1: Мениджмънтът на по-голямата част от компаниите в България в една или друга степен е прибегвал до използването на практики на креативно счетоводство;

Хипотеза 2: Най-често срещаните причини за прилагане на подобни практики е преследването на лични бонусни схеми, натискът да се отговори на очакванията на инвеститорите за постигнати определени целеви показатели с цел привличане на инвестиции и отговаряне на определени критерии.

Хипотеза 3: Едни от най-широко прилаганите техники на креативно счетоводство са необосновани промени в полезния живот на дълготрайни материални и нематериални активи, както и признаването на прекалено голяма или прекалено малка обезценка на активите за текущия отчетен период.

5. Методология на изследването

Разработването на дисертационния труд се основава на диалектическия метод като базова методология за създаване на научни знания. Използвана е също и система от общопознателни методи като методът на сравнителния анализ, индуктивният и дедуктивният метод, методите на анализ и синтез, абстрактно-логическият, нормативният подход и други. Историко-систематичният подход е използван с цел да се очертае еволюцията в научното осмисляне на предмета на настоящото изследване.

Изследването и извеждането на проблемите на счетоводните аспекти на креативното счетоводство е извършено чрез проучване на българска и основно на англоезична чуждестранна литература, посветена на креативното счетоводство и неговите проявления. Изследвана е и нормативната литература в областта най-вече на МСС/МСФО, НСС и ОПСП (Общоприетите счетоводни принципи на САЩ), както и други аспекти на счетоводното законодателство.

За проверка на достигнатите по логически път изводи и заключения е приложено анкетно проучване, обхващащо голям брой мениджъри от различни икономически сектори на българската икономика. Използвани са математически и статистически методи за анализ и оценка на получените резултати от проучването.

Анкетното проучване е проведено в микро, малки, средни и големи национални и международни компании от реалния сектор, чиито мениджъри имаха възможността анонимно да отговорят на въпроси от типа склонни ли са да прилагат техники за креативно счетоводство, целите, които преследват, и най-широко разпространените методи и техники на креативно счетоводство, които прилагат.

6. Обхват и ограничения на изследването

В дисертационния труд са анализирани само определени счетоводни стандарти от МСС/МСФО и НСС, които са най-често използвани при прилагането на креативни счетоводни техники.

В теоретичната част на изследването са разгледани следните стандарти: от МСС/МСФО – МСС 1 *Представяне на финансови отчети*, МСС 2 *Материални запаси*, МСС 7 *Отчети за паричните потоци*, МСС 8 *Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки*, МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения*, МСС 33 *Нетна печалба на акция*, МСС 36 *Обезценка на активи* и МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*, заменящ МСС 18 *Приходи*, а от НСС - СС 1 - *Представяне на финансови отчети*, СС 2 - *Отчитане на стоково-материалните запаси*, СС 7 - *Отчети за паричните потоци*, СС 8 - *Нетни печалби или загуби за периода, фундаментални грешки и промени в счетоводната политика*, СС 16 - *Дълготрайни материални активи*, СС 36 - *Обезценка на активи* и СС 37 - *Провизии, условни задължения и условни активи*.

На емпиричен анализ са подложени следните стандарти: от МСС/МСФО - МСС 2 *Материални запаси*, МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения*, МСС 19 *Доходи на наети лица*, МСС 33 *Нетна печалба на акция*, МСС 36 *Обезценка на активи* и МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*, а от НСС - СС 2 - *Отчитане на стоково-материалните запаси*, СС 19 - *Доходи на персонала*, СС 16 - *Дълготрайни материални активи*, СС 22 - *Отчитане на бизнескомбинации*, СС 38 - *Нематериални активи* и СС 40 - *Отчитане на инвестиционните имоти*. Необходими са допълнителни изследвания върху останалите счетоводни стандарти, които не са разгледани в този труд с цел да се установят възможностите за креативно счетоводство, които предлагат те, и да се формулират препоръки за тяхното оптимизиране.

Ограниченията на емпиричното изследване в трета глава са свързани с обстоятелството, че въпреки че то е анонимно, не всички мениджъри биха били съгласни безпристрастно да отговорят на въпросите и това може да доведе до противоречиви резултати.

II. Структура и съдържание на дисертационния труд

УВОД

ПЪРВА ГЛАВА

КОНЦЕПТУАЛНИ ОСНОВИ НА КРЕАТИВНОТО СЧЕТОВОДСТВО

1. Теоретични основи на креативните счетоводни практики

1.1. Креативното счетоводство като икономическо явление: същност, възникване и цели

1.2. Предпоставки за появата на креативното счетоводство като икономическо явление

А) Гъвкавост в счетоводните правила

Б) Липса на правила/регулации

В) Ръководството може да използва правото си на преценка

Г) Времевата рамка на някои сделки

Д) Фиктивните трансакции/сделки

Е) Прекласификацията и представянето на финансовите стойности

2. Принципи на корпоративно управление и качествена финансова информация

2.1 Принципи на корпоративно управление

2.2 Качествена финансова информация

3. Мотиви за прилагане на креативно счетоводство

3.1. Лични мотиви

3.2. Пазарни очаквания

3.3. Специфични обстоятелства

4. Манипулиране на финансовите отчети чрез прилагане на методите креативно счетоводство и измами

5. Видове управление на печалбите

6. Управление на печалбите по време на финансови кризи

7. Най-широко разпространени техники за откриване на практики по управление на печалбите

7.1. Модел на Jones и модифициран модел на Jones

А) Модел на Jones (1991)

Б) Модифициран Модел на Jones

7.2. Отраслов модел

7.3. Модел на Healy (1985)

7.4. Модел на DeAngelo (1986)

7.5. Модел на Beneish (1999)

7.6. Анализ на предложените модели

8. Етични аспекти на креативното счетоводство

9. Обобщения и изводи

ВТОРА ГЛАВА

ВИДОВЕ КРЕАТИВНИ СЧЕТОВОДНИ ПРАКТИКИ, ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА ТЯХНОТО ПРИЛАГАНЕ И АКТУАЛНИ СЧЕТОВОДНИ СКАНДАЛИ ВСЛЕДСТВИЕ НА КРЕАТИВНО СЧЕТОВОДСТВО И ИЗМАМИ

1. Цел на финансовото отчитане и ролята му в съвременния свят

2. Класификация на креативните счетоводни практики

2.1. Увеличение на размера на приходите

- А) Признаване на приходи от продажби – сравнителен анализ между МСС 18 *Приходи* и МСФО 15 *Приходи от договори с клиенти*
- Б) Вземания за лихви
- В) Представяне на приходи, несвързани с дейността, като такива, реализирани от основната дейност
- Г) Третиране на заемите като продажби

2.2. Намаление на размера на разходите

- А) Манипулация на провизиите
- Б) Похвати за намаляване размера на корпоративния данък
- В) Прилагане на техниката “голямо промиване”
- Г) Увеличение на крайния остатък на материалните запаси
- Д) Капитализиране на разходи
- Е) Увеличаване на полезния живот на дълготрайните материални активи
- Ж) Завишени провизии за несъбираеми или трудно събираеми вземания

2.3. Увеличаване стойността на активите

- А) Увеличаване стойността на търговската репутация
- Б) Увеличение стойността на търговските марки и други нематериални активи
- В) Преоценката на дълготрайни материални активи

2.4. Намаляване на стойността на пасивите

- А) Извънбалансово отчитане
- Б) Прекласификация на пасиви в собствен капитал

2.5. Увеличение на паричните потоци от оперативна дейност

- А) Максимизиране на оперативните входящи парични потоци
- Б) Минимизиране на оперативните изходящи парични потоци

3. Международните стандарти за финансово отчитане, Международните одиторски стандарти и тяхното влияние върху креативните счетоводни практики

3.1. Влияние на МСС/МСФО върху прилагането на креативно счетоводство

3.2. Влияние на МОС върху прилагането на креативно счетоводство

4. Нормативно регулиране на финансовото отчитане и счетоводни стандарти

- А) Законът за счетоводството
- Б) НСС
- В) МСС/МСФО
- Г) Закон за независимия финансов одит
- Д) Примерен сметкоплан (утвърден от Националния съвет по счетоводство)
- Е) Национални счетоводни стандарти в бюджетните предприятия

5. Сравнителен анализ на възможностите за управление на финансовите отчети при прилагане на МСС/МСФО и НСС

- 5.1. МСС 1 *Представяне на финансови отчети* и СС 1 – Представяне на финансови отчети
- 5.2. МСС 2 *Материални запаси* и СС 2 – Отчитане на стоково-материалните запаси
- 5.3. МСС 7 *Отчети за паричните потоци* и СС 7 – Отчети за паричните потоци
- 5.4. МСС 8 *Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки* и СС 8 - Нетни печалби или загуби за периода, фундаментални грешки и промени в счетоводната политика
- 5.5. МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения* и СС 16 – Дълготрайни материални активи
- 5.6. МСС 33 *Нетна печалба на акция*
- 5.7. МСС 36 *Обезценка на активи* и СС 36 - Обезценка на активи
- 5.8. МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи* и СС 37 – Провизии, условни задължения и условни активи

6. Възможности за прилагане на креативно счетоводство съгласно българското законодателство

- 6.1. Възможности за прилагане на креативно счетоводство съгласно ЗДДС
- 6.2. Възможности за прилагане на креативно счетоводство съгласно Закона за независимия финансов одит

7. Креативно счетоводство, измами и счетоводни скандали

- 7.1. Счетоводните скандали в международен аспект
 - А) Примери от САЩ
 - Б) Случаят с Enron
 - В) Примери от другите страни по света

8. Обобщения и изводи

ТРЕТА ГЛАВА

ЕМПИРИЧЕН АНАЛИЗ, ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ ЗА УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА НСС И МСС/МСФО

- 1. *Методологичен инструментариум на изследването*
- 2. *Цели и условия за осъществяване на изследването*
- 3. *Анализ на данните и обобщение на резултатите от изследването*
- 4. *Изводи и препоръки за усъвършенстване на НСС и МСС/МСФО*

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

СПИСЪК С ФИГУРИ, ГРАФИКИ И ТАБЛИЦИ

ПРИЛОЖЕНИЯ

III. Кратко изложение на дисертационния труд

1. Увод

В увода на дисертационния труд е обоснована актуалността и значимостта на изследването. Дефинирани са обектът и предметът и е формулирана основната цел на изследването и произтичащите от нея задачи. Определена е изследователската теза, от която са изведени хипотезите. Посочени са научноизследователските методи, чрез които е направен опит за изпълнение на формулираните задачи. Представени са ограниченията и обхватът на изследването.

2. Първа глава: Концептуални основи на креативното счетоводство

Първата част на главата е посветена на **концептуалните основи на креативното счетоводство, предпоставките за неговата поява и мотивите за неговото прилагане. Разгледани са и принципите на корпоративно управление и връзката им с креативното счетоводство.** На базата на извършен литературен обзор в трудовете на различни автори за теоретичните аспекти на понятието „креативно счетоводство“, предпоставките за неговото възникване и мотивите за неговото прилагане, са направени важни изводи и обобщения относно неговите проявления и същностни характеристики. Обръща се внимание на корпоративното управление и връзката му с креативното счетоводство, открити са качествените характеристики на информацията във финансовите отчети според *Концептуалната рамка за финансово отчитане* и са изведени основните мотиви и подбуди за прилагане на креативни счетоводни практики.

Всеобщото схващане, около което огромна част от световния счетоводен елит се обединява, е, че **креативното счетоводство се прилага в пределите на утвърдената счетоводна рамка – национални и международни счетоводни стандарти, международни одиторски стандарти, национално и международно счетоводно и данъчно законодателство и общоприети счетоводни принципи.** С други думи, креативното счетоводство не представлява криминално деяние и това е причината голяма част от мениджърите да го прилагат в преследване на различни по характер лични и фирмени цели. Но независимо че тези счетоводни техники и похвати не противоречат на общоприетата счетоводна рамка, те поставят петно върху счетоводната професия и дискредитират доверието в професионализма и морала на съвременните счетоводители, мениджъри и финансови експерти. Несъмнено това е проблем и за

съвременната счетоводна наука, който все още не е намерил своето решение и който предстои тепърва да бъде разглеждан, анализиран и да се търсят начини за неговото успешно преодоляване.

За целите на настоящия дисертационен труд **креативното счетоводство се разглежда като система от методи, техники и похвати за манипулиране на финансовите отчети в рамките на счетоводните правила.** Тези манипулации се отнасят до всички компоненти на финансовите отчети (отчет за финансовото състояние, отчет за печалбата или загубата и другия всеобхватен доход, отчет за паричните потоци, отчет за промените в собствения капитал и пояснителни приложения). С други думи, креативното счетоводство е начин да се повлияе върху вземането на решения от страна на потребителите на финансовите отчети чрез използване на възможностите, които счетоводните стандарти и счетоводното законодателство предлагат. Докато в западната специализирана литература се използват различни термини за манипулирането на различните компоненти на финансовите отчети, в настоящия труд се възприема единен подход при изясняване на концепцията за креативно счетоводство. В някои научни изследвания се прави разграничение между понятията „креативно счетоводство” и „управление на печалбите” (earnings management), докато в други двата термина се разглеждат като взаимозаменяеми. В настоящата разработка се приема виждането, че управлението на печалбите е компонент на креативното счетоводство. Този подход спомага за по-цялостно и всеобхватно дефиниране на креативните практики, тъй като те включват всички видове счетоводни манипулации и техники, отнасящи се до всеки един от компонентите на финансовите отчети и пояснителните приложения към тях, които манипулации и техники обаче не излизат извън регулаторната рамка на счетоводството, а лавират вътре в нея. Това означава, че без значение какъв вид техники за манипулации се използват (стига те да са в рамките на закона), всички те се отнасят до понятието „креативно счетоводство“.

Предпоставките за възникване на креативното счетоводство са обусловени от факта, че счетоводството е наука, която се базира на използването на голям брой субективни преценки и приблизителни оценки, тъй като точното оценяване на всички обекти на счетоводството е на практика невъзможно. Това е причината счетоводните стандарти да предлагат само насоки за признаването и оценяването на определени обекти, като преценката по отношение на избрания метод е на ръководството на предприятието. Възможностите за гъвкавост (избор на счетоводно третиране) в рамките

на счетоводните правила създава и различни **мотивиращи фактори** за прилагането на креативност.

Принципите на корпоративно управление са пряко обвързани с възможностите за прилагане на креативни счетоводни практики. Пряката връзка на корпоративното управление и креативното счетоводство се застъпва в множество проучвания. Kurawa и Saheed (2014) разглеждат корпоративното управление в контекста на връзката му с креативното счетоводство. Те отбелязват, че акционерите умишлено поверяват своите ресурси на мениджъри с увереността, че самостоятелно действащи, мениджърите ще вземат решения и ще извършват преценки по начин, който да гарантира благосъстоянието на акционерите и не позволява злоупотребата с фирмени активи. От друга страна обаче те отбелязват, че мениджърската преценка може да бъде използвана с цел прилагане на креативно счетоводство, за да се прикрие лошото състояние на компанията или преувеличаване на добрите показатели в преследване на кариерни цели и бонусни схеми.

Теориите за корпоративно управление (теорията за посредничеството, теорията на заинтересуваните страни, теорията на обвързаността с ресурсите, теорията за добрия стопанин, теорията за социалните договори, теорията за легитимността и политическата теория) са разгледани от гледна точка на връзката им с креативното счетоводство. В резултат на този анализ се стига до заключението, че колкото по-добре организирани са структурите на корпоративно управление в компанията, толкова по-вероятно е да се намалят възможностите за креативно счетоводство, въпреки че не могат да бъдат елиминирани напълно.

Концепциите, които стоят в основата на изготвянето и представянето на финансови отчети за външни потребители, заложи в **Концептуалната рамка за финансово отчитане** на МСФО, са друг важен елемент, върху който прилагането на креативно счетоводство оказва съществено влияние. Качествените характеристики на полезната финансова информация могат да бъдат постигнати само при добро и ефективно корпоративно управление. Също така, за да може финансовата информация да притежава качествените характеристики според Концептуалната рамка, финансовият отчет на компанията не трябва да е изготвен с помощта на креативни счетоводни практики.

Основните мотиви за прилагане на креативно счетоводство са разделени в три основни направления (Catalina, 2017):

А) Лични мотиви, които включват следните компоненти: увеличение на заплатите, бонуси, акции и опции за акции, стабилност на работното място и лично удовлетворение.

Б) Пазарните очаквания са втората група мотиви за прилагане на креативни счетоводни практики. Те включват в себе си необходимостта да се отговори на очакванията на финансовите анализатори, „изглаждане на печалбата“ и тенденциите в сектора.

В) Специфичните обстоятелства са третата група фактори, които обуславят появата на креативно счетоводство. Към специфичните обстоятелства Catalina (2017) отнася управлението на финансовия ливъридж и получените заеми, новите ситуации, пред които компанията е изправена, сливания и придобивания, назначаването на ново ръководство, очаквания на по-добри времена, убеждението на мениджмънта, че настоящите счетоводни регулации са неправилни, намаляване на печалбите в резултат на изисквания, наложени от регулаторни органи, и не на последно място – креативното счетоводство не е нелегално.

Във втората част на главата е направена сравнителна характеристика между креативно счетоводство и счетоводни измами, очертани са видовете управление на печалбите (управление на печалбите, базирано на начисленията и управление на печалбите, базирано на реалните сделки), разгледан е въпросът за управление на печалбите по време на финансови кризи, направена е характеристика и критичен анализ на най-широко разпространените техники за откриване на практики по управление на печалбите и са разгледани етичните аспекти на креативното счетоводство.

За да се направи разграничение между **креативно счетоводство** и **счетоводни измами**, следва да се вземе под внимание фактът дали едно действие е умишлено, дали нарушава приложимото законодателство и счетоводни стандарти, и дали прилагането на това действие има за цел креативно представяне на информацията във финансовите отчети в някакви разумни граници и в съответствие със счетоводните правила или по-скоро целта е придобиване на значителни икономически облаги в резултат на представяне на информация, която противоречи на приложимото законодателство, счетоводните стандарти и наказателния кодекс. В последния случай деянието е наказуемо и неговото извършване може да бъде потвърдено чрез събирането на необходимите доказателства и произнасяне на съдебна присъда. Докато креативното счетоводство, въпреки че противоречи на етичните принципи на професионалните

счетоводители, не би могло да бъде обект на преследване от закона, защото не го нарушава.

Nullmeier (2013) откроява два основни типа управление на печалбите: (а) управление на печалбите, базирано на начисленията, и (б) управление на печалбите, базирано на реалните сделки. Управлението на печалбите, базирано на начисленията, се осъществява чрез „игра“ с начисленията, докато управлението на печалбите, базирано на реалните сделки, се осъществява чрез „игра“ с реалните парични потоци. Например управление на печалбите, базирано на начисленията, се наблюдава, когато определен продукт е продаден на кредит и паричните потоци от сделката се очаква да постъпят в бъдещ период, но приходът от сделката е признат в настоящия период. Подобна ситуация се наблюдава, когато стоките и услугите са предплатени и получените парични потоци от сделката не отразяват коректно реализираната и представената в отчетите печалба.

Разгледан е и въпросът за управление на печалбите по време на финансови кризи. Filip и Rafournier (2013) например посочват някои от мотивите за прилагане на управление на печалбите във времена на финансова криза. Като първо и най-важно, те отбелязват, че в такива периоди предприятията обикновено реализират ниски печалби, което от своя страна е предпоставка мениджърите да представят по-благоприятен финансов резултат от реално реализирания. Също така, за да защитят годишните си бонуси, базирани на печалбата, мениджърите са склонни да манипулират финансовия резултат, представяйки го в по-благоприятен размер, отколкото реално е, с цел да запазят високото котиране на фирмените акции на борсата. От друга страна, съществуват и противоположни твърдения подчертаващи, че колкото по-тежка е една финансова криза, толкова по-надеждна е информацията за финансовия резултат, представена във финасовите отчети (Kousenidis et al., 2013).

По отношение на най-разпространените техники за откриване на практики по управление на печалбите, са открити следните модели:

- Модел на Jones (1991);
- Модифициран модел на Jones (Dechow et al., 1995);
- Отраслов модел (Dechow and Sloan, 1991);
- Модел на Healy (1985);
- Модел на DeAngelo (1986);
- Модел на Beneish (1999).

Извършена е подробна характеристика и е направен сравнителен критичен анализ на всеки един от моделите с цел да се открие най-подходящия от тях, който според нас създава най-добри и всеобхватни възможности за откриване на техники за управление на печалбите. След проведения анализ се стигна до извода, че модифицирания модел на Jones е най-надежден за откриване на такива практики, тъй като при него се вземат под внимание специфичните за компанията обстоятелства, опровергава се схващането, че начисленията независещи от мениджмънта са константа и се отразява промяната във вземанията от клиенти, за да се отразят начисленията, зависещи пряко от мениджърска преценка. Това е причината да смятаме, че този модел би могъл да се въведе в одиторската практика с цел повишаване качеството на провеждания одит и бързо и лесно установяване на манипулационни практики, които впоследствие да бъдат коригирани своевременно от страна на мениджмънта преди отчетите да са заверени от одитор.

Моделът на Jones за задължителните начисления (независещи от мениджмънта) за съответната година е както следва:

$$NDA_{\tau} = \alpha_1(1/A_{\tau-1}) + \alpha_2(\Delta REV_{\tau}) + \alpha_3(PPE_{\tau})$$

Където:

ΔREV_{τ} са приходите, реализирани през период τ минус приходите в година $\tau - 1$, претеглени спрямо обща стойност на активите в година $\tau - 1$;

PPE_{τ} – общата сума на ДМА в година τ претеглени спрямо общата стойност на активите в година $\tau - 1$;

$A_{\tau-1}$ – обща стойност на ДМА в период $\tau - 1$; и

α_1, α_2 и α_3 – специфични за компанията показатели.

Изчислението на специфичните за компанията показатели α_1, α_2 и α_3 се осъществява чрез използването на следния модел в периода на оценката:

$$TA_t = \alpha_1(1/A_{t-1}) + \alpha_2(\Delta REV_t) + \alpha_3(PPE_t) + v_t$$

Където:

α_1, α_2 и α_3 обозначават оценката на обикновения метод на най-малките квадрати на α_1, α_2 и α_3 и ТА обозначава общо начисленията за периода, претеглени спрямо общата

сума на активите за предходния период. Резултатите показват, че моделът е успешен за обяснението на вариациите в общите начисления в рамките на едно тримесечие.

В модифицирания модел на Jones (Dechow et al., 1995) задължителните начисления (тези, които не са направени по преценка), се определят за изследвания период (периода, в който има предполагаемо прилагане на управление на финансовия резултат) както следва:

$$NDA_{\tau} = \alpha_1(1/A_{\tau-1}) + \alpha_2(\Delta REV_{\tau} - \Delta REC_{\tau}) + \alpha_3(PPE_{\tau})$$

Където:

ΔREC_{τ} – нетна стойност на вземанията от клиенти в период $\tau - 1$, претеглени спрямо общата стойност на активите в период $\tau - 1$.

Оценките за $\alpha_1, \alpha_2, \alpha_3$ и задължителните (независещи от мениджмънта) начисления през изследвания период (в който е направена хипотеза за несистемно прилагане на управление на печалбите) са същите, които са получени от първоначалния модел на Jones (1991).

Във финалната част на първа глава са разгледани и **етичните аспекти на креативното счетоводство**. Очертани са петте фундаментални принципа на професионалния счетоводител. Разгледана е и литературата за етиката на пристрастия при избора на счетоводна политика. Ruland (1984) прави разлика между деонтологичния възглед, според който моралните правила се прилагат към действителните действия, и телеологичното виждане, че дадено действие трябва да се преценява въз основа на моралната стойност на резултата. Revsine (1991) застъпва телеологичния възглед за счетоводството в частния сектор, позволяващ на мениджърите да избират между алтернативите, породени от възможностите за избор на счетоводно третиране в стандартите, да постигнат желанието от тях резултат, но по отношение на счетоводството в публичния сектор той застъпва деонтологичния възглед, призовавайки за по-строги стандарти за предотвратяване на счетоводните манипулации.

Етичните правила, на базата на които действат професионалните счетоводители, се изготвят и утвърждават от IESBA (Международният етичен кодекс на професионалните счетоводители). Според Ръководство по международен етичен кодекс на професионалните счетоводители (2018) съществуват пет фундаментални принципа на етиката по отношение на професионалния счетоводител:

- Почтеност – да бъде пряк и честен във всички професионални и бизнес отношения;
- Обективност – да не компрометира професионалните си и бизнес преценки поради предубеденост, конфликт на интереси или неправомерно влияние от страна на други лица;
- Професионална компетентност и надлежно внимание:
 - да овладее и поддържа професионалните знания и умения на ниво, необходимо за да се гарантира, че клиентът или организацията-работодател получава компетентна професионална услуга, базирана на действащите технически и професионални стандарти и приложимото законодателство; и
 - да действа с усърдие и задълбоченост, както и в съответствие с приложимите технически и професионални стандарти;
- Конфиденциалност – да зачита конфиденциалността на информацията, придобита в резултат на професионални или бизнес отношения;
- Професионално поведение – да спазва изискванията на приложимите закони и нормативни разпоредби и да избягва всяко поведение, за което професионалният счетоводител знае или би следвало да знае, че е възможно да дискредитира професията.

В заключение на първа глава могат да се очертаят няколко важни извода въз основа на извършените анализи:

Първо. Креативното счетоводство е обект на сериозни и задълбочени научни изследвания от редица авторитетни автори и счетоведи. Много от тях изразяват различни становища и използват множество термини за назоваване на явлениято. Двете основни наименования, които се срещат в най-голям брой научни публикации са “управление на печалбите” и “креативно счетоводство”, като някои изследователи разграничават двете понятия, докато други ги приемат за еквивалентни и взаимозаменяеми. В настоящия дисертационен труд се приема, че управлението на печалбите представлява компонент на креативното счетоводство, тъй като то се отнася до манипулиране на финансовия резултат, който от своя страна е само един от подлежащите на манипулация обекти.

Второ. Основните предпоставки за появата на креативното счетоводство са гъвкавост в счетоводните правила, липса на правила/регулации, използване на правото на преценка, времева рамка на някои сделки, използване на фиктивни трансакции и прекласификация на стойности във финансовите отчети.

Трето. Съществува пряка зависимост между принципите на корпоративно управление и креативните счетоводни практики. Креативното счетоводство оказва сериозно влияние върху тези принципи, предимно в негативен аспект.

Четвърто. Информацията във финансовите отчети трябва да отговаря на определени качествени характеристики съобразно изискванията на *Концептуалната рамка за финансово отчитане*. Прилагането на креативни счетоводни практики оказва пряко въздействие върху тях.

Пето. Мотивите за прилагане на креативно счетоводство са най-разнообразни, но най-важните от тях са лични мотиви, пазарните очаквания и специфичните обстоятелства, пред които е изправена компанията.

Шесто. Креативното счетоводство следва да се разграничава от счетоводните измами тъй като измамите се отнасят до практики, прилагани извън регулаторната рамка, докато креативното счетоводство не нарушава буквата на закона и утвърдените счетоводни правила.

Седмо. Видовете управление на печалбите са управление на печалбите, базирано на начисленията, и управление на печалбите, базирано на реалните сделки. Най-широко разпространен е моделът на управление на печалбите, базиран на начисленията.

Осмо. От направения анализ на възможните техники се стига до извода, че най-подходящ метод за откриване на креативни практики е модифицираният модел на Jones, който се препоръчва да бъде въведен в одиторската практика в България. Направен е и критичен анализ на етичните принципи на креативното счетоводство.

Девето. От направения критичен анализ на етичните аспекти на креативното счетоводство се стига до заключението, че въпреки въвеждането на петте фундаментални принципа, утвърдени от Ръководството по международен етичен кодекс на професионалните счетоводители, мениджърите в повечето случаи пренебрегват тези принципи и се възползват от възможностите да прилагат креативни счетоводни практики, пристъпвайки моралните норми.

3. Втора глава: Теоретико-методологически аспекти на прилагането на креативно счетоводство

Във втора глава на дисертационния труд са разгледани целите на финансовото отчитане и ролята му в съвременния свят. Направена е класификация на креативните счетоводни практики и е очертано влиянието на МСС/МСФО и МОС върху тези

практики. Анализирано е нормативното регулиране на финансовото отчитане в България и е отделено внимание на основните закони, касаещи счетоводното отчитане. Осъществен е сравнителен анализ на възможностите за управление на финансовите отчети при прилагане на МСС/МСФО и НСС, като са разгледани отделни стандарти, в които са открити слабости. Разгледани са възможностите за прилагане на креативно счетоводство съгласно българското законодателство и законите, касаещи счетоводното отчитане в България. Разгледани са счетоводните скандали в международен план и по-конкретно тези в САЩ. На базата на литературни данни е представен случаят с Enron, като е анализирана хронологията на събитията, довели до фалита на тази компания. Дадени са примери и от другите страни по света.

По отношение на целите на **финансовото отчитане и ролята му в съвременния свят**, се открояват основните функции и цели на счетоводството като наука. Башева и сътр. (2013) изтъкват, че основната цел на счетоводството е измерване стойността на предприятието. В тази връзка се появяват два фундаментални проблема. Първият е свързан с оценката на активите, а вторият – с измерването на печалбата на дружеството. Те подчертават, че отделните автори по различен начин третираат въпроса за оценка на стойността на предприятието. Душанов и Димитров (2016) изтъкват две основни функции на счетоводството като практическа дейност - информационна и контролна функция на управление дейността на предприятието.

Класификацията на креативните счетоводни практики е направена с помощта на моделите на Marilena и Corina (2012) и Jones (2011). В таблица 1 са представени практиките, които оказват влияние върху финансовите резултати на предприятията според Marilena и Corina (2012).

Таблица 1 – Практики, които имат ефект върху финансовите резултати на предприятията

Позиция във финансовия отчет	Механизъм на действие	Влияние върху финансовия резултат и финансовото състояние	Ограничения	Същност на приложения процес
Разходи за научноизследователска и развойна дейност.	Капитализация на разходите за изследователска и развойна дейност.	Увеличение на резултата в годината на капитализация; Намаление през годината на трансфер, както и през следващите периоди.	Изпълнение на условията, заложиени в нормативните актове; Трудности при оценката на разходите за изследователска и развойна дейност.	Право на избор при оценката; Субективност при оценката.
Активи.	Сделка за продажба с обратен лизинг.	Представяне на положителна стойност от обратния лизинг; Представяне на лизинги през периода след придобиване на актива.	Изкуствено увеличение на резултата вследствие на задължението за плащане на лизингови вноски за определен период от време; Риск от разпределение на фиктивни дивиденди.	Финансов механизъм.

Амортизация.	През периода на определяне на индивидуалния амортизационен план има много опции и възможности: <ul style="list-style-type: none"> • Времето, през което активът се ползва; • Оценка на остатъчна стойност. 	Промяна на приложената амортизационна норма и разходите за амортизация.	Необходимост от амортизационен план; Постоянни методи.	Лична преценка; Възможност за избор.
Материални запаси.	Включване на финансови разходи в себестойността на материалните запаси.	Увеличение на резултата през годината, в която разходите са отчетени; намаление през годината, в която материалните запаси са вложени в производство.	Трудност при определянето на нает актив и финансиране на производството; в отчета трябва да бъде представена сумата на разхода и пояснение към нея.	Възможност за избор.

Изменение на стойността на обезценени облигации.	Прилагане на по-висока или по-ниска оценка на облигации с право на лихва.	Увеличение/на - маление на резултата в периода на отчитане; обратен ефект през следващите периоди.	Принцип на предпазливост.	Субективност при оценката.
Изменение на коректива за обезценка на краткотрайни активи.	Надценяване или подценяване на коректива за обезценка на предоставени краткосрочни заеми; Надценяване или подценяване на коректива за обезценка на материалните запаси.	Увеличение/на - маление на резултата в годината на отчитане.	Принцип на предпазливост.	Субективност при оценката.

Рискове и разходи за провизии.	Съществуване - то на следните проблеми: <ul style="list-style-type: none"> ● Решение за датата на преструктуриране; ● Вземане под внимание на положителни стойности на провизиите (въпреки, че е забранено). 	Влияние върху резултата според нивата на провизиите; Обратен ефект в годината на подновяване.	Принцип на предпазливост.	Лична преценка; Възможност за избор.
Дългосрочни договори.	Съществуване - то на много на брой методи за отчитане на тези договори: метод на увеличаващия се процент; метод на свършената работа (завършен краен продукт).	Влияние върху приходите от продажби според използвания метод; Различни начини на признаване на приходите от договори.	Принцип на предпазливост.	Лична преценка; Възможност за избор.

Източник: Marilena, Z. and Corina, I., 2012. Embellishment of financial statements through creative accounting policies and options. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 62, 347 – 351.

Достъпно

на:

<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812034969?via%3Dihub>

Докато Marilena и Corina (2012) насочват вниманието към креативни счетоводни практики, свързани с финансовия резултат, Jones (2011) дава по-всеобхватна представа за креативното счетоводство, насочвайки вниманието към всички негови проявления (ефект върху финансовия резултат, баланса и паричните потоци). В таблица 2 са обобщени стратегиите за прилагане на креативно счетоводство с ефект върху различните компоненти на финансовия отчет.

Таблица 2 – Стратегии за креативно счетоводство

1. Увеличение на приходите – това е първият начин за увеличение на печалбата. В този случай се използват техники за увеличение на приходите от продажби или друг всеобхватен доход.
2. Намаление на разходите – това е вторият начин за увеличаване размера на печалбата. Два са основните подходи: <ul style="list-style-type: none"> ● Намаление само размера на разходите; ● Намаление размера на разходите и същевременно – увеличение на стойността на активите.
3. Увеличение стойността на активите – един от начините за увеличение на нетната стойност на компанията.
4. Намаление размера на пасивите – втори вариант за увеличение на нетната стойност на компанията.
5. Увеличение размера на паричните потоци – или чрез увеличаване на входящите оперативни парични потоци, или чрез намаляване на изходящите оперативни парични потоци.

Източник: Jones, M., 2011. Chapter 4: Methods of creative accounting and fraud. In M. Jones (ed.). Creative Accounting, Fraud and International Accounting Scandals (1st ed., pp. 43-68), England: John Wiley&Sons Ltd, The Atrium, Southern Gate, Chichester.

Класификацията на креативните счетоводни практики е направена чрез използването на модела на Jones (2011), който обобщава креативните счетоводни практики в 5 основни направления:

А) Увеличение на приходите – това е първият начин за увеличение на печалбата. В този случай се използват техники за увеличение на приходите от продажби или друг всеобхватен доход. В тази група са включени следните поднаправления:

- Признаване на приходи от продажби;
- Вземания за лихви;
- Представяне на приходи, несвързани с основната дейност, като такива, реализирани от основната дейност;
- Третиране на заемите като продажби.

Б) Намаление на разходите – това е вторият начин за увеличаване размера на печалбата. Два са основните подходи:

- Намаление само размера на разходите;
- Намаление размера на разходите и същевременно – увеличение на стойността на активите.

Тези цели се постигат с използването на следните техники:

- Манипулация на провизиите;
- Похвати за намаляване размера на корпоративния данък (тук са включени следните възможности: освобождаване от данък или отсрочване на печалби от клонове в чужбина; трансферно ценообразуване; плащания по лицензи и заеми между свързани компании).
- Прилагане на техниката „голямо промиване“ (big bath accounting);
- Увеличение на крайния остатък на материалните запаси;
- Капитализиране на разходи;
- Увеличаване на полезния живот на дълготрайните материални активи;
- Завишени обезценки за несъбираеми или трудно събираеми вземания.

В) Увеличение стойността на активите – един от начините за увеличение на нетната стойност на компанията. В това направление са включени следните възможности:

- Увеличаване стойността на търговската репутация;
- Увеличение стойността на търговските марки и други нематериални активи;
- Преоценка на дълготрайни материални активи;
- Отчитане на активи по справедлива стойност.

Г) Намаление размера на пасивите – втори вариант за увеличение на нетната стойност на компанията. В това направление са включени следните варианти:

- Извънбалансово отчитане;

- Прекласификация на пасиви в собствен капитал.

Д) **Увеличение размера на паричните потоци** – или чрез увеличаване на входящите оперативни парични потоци, или чрез намаляване на изходящите оперативни парични потоци. В това направление са обособени следните възможности:

- Увеличение на паричните потоци от оперативна дейност;
- Максимизиране на оперативните входящи парични потоци;
- Минимизиране на оперативните изходящи парични потоци.

Всяко едно от тези направления е разгледано и анализирано подробно с цел класификацията на креативните счетоводни практики да бъде изчерпателна и информативна.

Отделено е внимание и на въпроса за **Международните стандарти за финансово отчитане, Международните одиторски стандарти и тяхното влияние върху креативните счетоводни практики**. Анализиран е ефектът от влиянието на МСФО върху креативното счетоводство, като е представена преработка на стандартите от СМСС в периода 2003-2004 г. в сила от 01.01.2005 г. (таблица 3).

Таблица 3 – Преработка на стандартите от СМСС в периода 2003-2004 г. в сила от 01.01.2005 г.

Обекти/Третирание	Предишен стандарт	Сегашен стандарт
Корекция на грешки от минали периоди и отчитане на промени в счетоводната политика.	<p>МСС 8 <i>Нетна печалба или загуба за периода, фундаментални грешки и промени в счетоводната политика</i></p> <p>Два подхода на отчитане по избор:</p> <ul style="list-style-type: none"> – в началното салдо на неразпределената печалба; – в текущия финансов резултат. 	<p>МСС 8 <i>Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки</i></p> <p>Отчитане в началното салдо на неразпределената печалба, но не и в текущия финансов резултат.</p>

Бизнес комбинации.	МСС 22 <i>Бизнес комбинации</i> Два метода за отчитане на бизнес комбинациите: – метод на покупката; – метод сливане на дялове.	МСФО 3 <i>Бизнес комбинации</i> Прилага се само методът на придобиването за всички бизнес комбинации.
Лизингови договори – лизингополучател.	МСС 17 <i>Лизинг</i> Два модела на отчитане на лизинговите договори при лизингополучателя: – финансов лизинг; – оперативен лизинг.	МСФО 16 <i>Лизинг</i> Един модел на отчитане: модел на актива с право на ползване (с две изключения по избор: за краткосрочни лизингови договори и такива с основни активи на ниска стойност).
Дялови участия в съвместни предприятия в консолидирания финансов отчет.	МСС 31 <i>Дялове в съвместни предприятия</i> Един от двата метода по избор: – метод на пропорционална консолидация; – метод на собствения капитал.	МСФО 11 <i>Съвместни предприятия</i> (в сила от 01.01.2014 г.) Прилага се единствено методът на собствения капитал.
Инвестиции в капиталови инструменти (финансови активи).	МСС 39 <i>Финансови инструменти: признаване и оценяване</i> Финансови активи на разположение за продажба: – метод на справедливата стойност (капиталов подход, с прекласификация на	МСФО 9 <i>Финансови инструменти</i> (в сила от 01.01.2018 г.) Инвестиции в капиталови инструменти, определени за оценяване по справедлива стойност през друг всеобхватен доход: отчитане само по справедлива стойност

	резерва от преценка в печалбата или загубата); – метод на цената на придобиване (за акции, некотиран на активен пазар).	(капиталов подход, но без прекласификация в печалбата или загубата).
Планове с дефинирани доходи – актюерски печалби и загуби.	МСС 19 <i>Доходи на наети лица</i> Отчитане по един от следните методи по избор: – коридорен подход (признаване на част от актюерската печалба/загуба извън коридора в текущия финансов резултат); – в друг всеобхватен доход (резерв от актюерски печалби и загуби); – в текущия финансов резултат на цялата актюерска печалба/загуба.	МСС 19 <i>Доходи на наети лица</i> (преработен, в сила от 01.01.2013 г.) Отчитат се само в друг всеобхватен доход (резерв от актюерски печалби и загуби).

Източник: Собствени проучвания на автора на МСС/МСФО

Относно влиянието на МОС върху прилагането на креативно счетоводство са разгледани одиторските стандарти, имащи отношение към откриването на счетоводни измами, тъй като няма отделни стандарти отнасящи се до откриването на креативни счетоводни практики (таблица 4):

Таблица 4 – Одиторски стандарти, имащи отношение към откриването на счетоводни измами

Одиторски стандарти	Основни цели и постановки
<p>МОС 210 – Договаряне на условията на одиторските ангажименти;</p> <p>МОС 220 – Контрол върху качеството на одита на финансови отчети; и</p> <p>МОС 230 - Одиторска документация.</p>	<p>Одиторът трябва да разбира следните аспекти на одита:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Характера, времетраенето и обхвата на поетите ангажименти и одиторски процедури; ● Резултатите и събраните доказателства; ● Как се третират съществените въпроси.
<p>МОС 250 - Съобразяване със закони и нормативни разпоредби при одита на финансови отчети;</p> <p>МОС 260 - Комуникация на одиторски въпроси с лицата, натоварени с общо управление;</p> <p>МОС 265 - Комуникация на недостатъци във вътрешния контрол с лицата, натоварени с общо управление и с ръководството.</p>	<p>Когато одиторът се сблъска със значителна трудност при провеждането на одита, той е задължен да информира своевременно съответното управленско звено или лицата, отговарящи за управлението на компанията.</p>
<p>МОС 315 - Идентифициране и оценяване на рисковете от съществени неправилни отчитания;</p> <p>МОС 320 - Ниво на същественост при планирането и изпълнението на одита;</p> <p>МОС 330 - Одиторски процедури в отговор на оценените рискове.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Планиране на одита, така че да бъде извършен ефективно; ● МОС 315 регламентира правила за идентифицирането на рискове (какво би могло да се обърка); ● МОС 330 регламентира какви действия трябва да се извършат в следствие на вече идентифицираните рискове.

<p>МОС 240 - Отговорност на одитора относно измами при одита във финансови отчети.</p>	<p>Основни отговорности на одитора:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Да идентифицира и оцени рискове от съществени несъответствия поради измами; ● Да получи достатъчни одиторски доказателства относно оценените рискове - да реагира адекватно спрямо измами или заподозрени измами по време на одита. <p>Също така, одиторът трябва:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Да поддържа професионален скептицизъм; ● Да бъде в непрекъсната комуникация с одиторския екип; ● Да може да идентифицира и оцени рискове от значителни несъответствия в резултат на измами; ● Да оцени одиторските доказателства; ● Да комуникира с мениджмънта на компанията и лицата, отговорни за управлението.
<p>МОС 500 - Одиторски доказателства; МОС 505 - Потвърждения от външни източници; МОС 530 - Одиторски извадки; МОС 540 - Одит на приблизителни счетоводни оценки и свързаните с тях оповестявания; МОС 570 - Действащо предприятие.</p>	<p>Проектиране и изпълнение на одиторски процедури по начин, гарантиращ, че одиторът ще получи достатъчно подходящи одиторски доказателства, за да бъде способен да изрази разумни заключения, на базата на които да изрази одиторско мнение.</p>

МОС 700 - Формиране на мнение и докладване върху финансови отчети.	Формиране на мнение относно финансовия отчет въз основа на оценката на заключенията, изведени от получените одиторски доказателства; и изразяване ясно на това мнение посредством писмен доклад.
--	--

Източник: Собствени проучвания на автора относно МОС базирани на Al-Sharif, N., Plastiras A., and Menexiadis, M., 2017. A Contribution on Understanding Professional Perception and Practice in Borderline Cases: Creative Accounting vs Fraud: The Case of Greek External Auditors. Достъпно на: https://www.researchgate.net/publication/318681912_A_CONTRIBUTION_ON_UNDERSTANDING_PROFESSIONAL_PERCEPTION_AND_PRACTICE_IN_BORDERLINE_CASES_CREATIVE_ACCOUNTING_VS_FRAUD_THE_CASE_OF_GREEK_EXTERNAL_AUDITORS (Разгледано на 25.01.2023).

Сериозно внимание се обръща на **нормативното регулиране на финансовото отчитане** в България и ролята на счетоводните стандарти. Проследени са еволюцията и етапите на счетоводната нормативна уредба в България и промените, настъпили в резултат на въвеждането на пазарните принципи на развитие на българската икономика. Обръща се внимание и на процеса по синхронизиране и транспониране на основните нормативни актове със счетоводното право на ЕС. Открояват се двата типа нормативни актове, пряко и непряко свързани със счетоводната отчетност в страната. Общите нормативни актове, които имат непряко влияние върху счетоводството, са тези, които регулират икономическия и финансов сектор в страната като Търговски закон, Закон за кредитните институции, Закон за финансовото управление и контрол в публичния сектор, Закон за финансовите институции и др. Специфичните нормативни актове, които имат пряко влияние върху счетоводната теория и практика в България, включват: Закон за счетоводството, НСФОМСП¹, МСС/МСФО, Закон за независимия финансов одит, Примерен сметкоплан (утвърден от Националния съвет по счетоводство). Разгледани са поотделно специфичните нормативни актове.

¹ Националните стандарти за финансови отчети за малки и средни предприятия (НСФОМСФО) бяха заменени от Национални счетоводни стандарти (НСС), в сила от 01.01.2016 г. съгласно Постановление № 394 от 30 декември 2015 г. (обн. ДВ, бр. 3 от 2016 г.).

По отношение на възможностите за прилагане на креативно счетоводство при използването на МСС/МСФО и НСС като база за финансовото отчитане, са открити конкретни стандарти, в които бяха открити слабости и несъвършенства и се направи сравнителен анализ между тях. Направени са последователно сравнителни характеристики между **МСС 1 *Представяне на финансови отчети*** и **СС 1 – *Представяне на финансови отчети***; **МСС 2 *Материални запаси*** и **СС 2 – *Отчитане на стоково-материалните запаси***; **МСС 7 *Отчети за паричните потоци*** и **СС 7 – *Отчети за паричните потоци***; **МСС 8 *Счетоводна политика, промени в счетоводните приблизителни оценки и грешки*** и **СС 8 - *Нетни печалби или загуби за периода, фундаментални грешки и промени в счетоводната политика***; **МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения*** и **СС 16 – *Дълготрайни материални активи***; **МСС 36 *Обезценка на активи*** и **СС 36 - *Обезценка на активи***; **МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*** и **СС 37 – *Провизии, условни задължения и условни активи***. Анализирани са и слабостите в **МСС 33 *Нетна печалба на акция***.

Относно възможностите за прилагане на креативно счетоводство съгласно българското законодателство и законите, касаещи счетоводното отчитане в България, бяха анализирани постановките на Закона за данъка върху добавената стойност и Закона за независимия финансов одит. И в двата нормативни акта бяха открити несъвършенства и възможности за креативно прилагане на регламентациите им.

Във втора глава са представени и анализирани и най-значимите **счетоводни скандали** от последните десетилетия в САЩ и в останалите части на света. Установено е, че счетоводните скандали са резултат по-скоро от счетоводни и финансови измами, отколкото на креативни счетоводни практики, затова анализът за тях е представен синтезирано и без навлизане в твърде големи детайли. Въпреки, че тези скандали са резултат на измамни практики, важно е да се отбележи, че е установена линейна зависимост между креативното счетоводство и счетоводните измами. Изтъква се, че голям брой компании, които са обвинени в извършване на счетоводни измами, преди да пристъпят до фалшифициране на информацията във финансовите си отчети, са прилагали креативни счетоводни практики в няколко последователни периода. Пристъпването към извършване на финансови измами започва след изчерпване на всички възможности за креативно прилагане на счетоводните стандарти. Счетоводните скандали, анализирани в дисертационния труд са разделени в 2 основни направления – счетоводни скандали, възникнали в САЩ и счетоводни скандали, установени в останалите части на света.

В резултат на счетоводните скандали в САЩ се въвежда Sarbanes Oxley Act през 2002 г. с цел редуциране на измамните счетоводни практики, упражнявани от редица компании. За съжаление, този нормативен акт не е дал очакваните резултати и по тази причина голям брой автори смятат, че са необходими нови и значими реформи в счетоводното законодателство на страната. Обръща се внимание на прилагането на процедури по диагностичен анализ (due diligence), при извършването на одити и адекватно финансиране на тези процедури. Awolowo et al. (2018) акцентират върху така нареченото „съдебно счетоводство“ (forensic accounting). Качеството на корпоративното управление е друг важен аспект, който се изтъква в търсенето на решение на проблемите със счетоводни измами. Hayes (2020) дефинира съдебното счетоводство като счетоводство, използващо одитни и изследователски умения с цел да се осъществи анализ на финансовите отчети на индивид или компания. Той добавя, че съдебното счетоводство осигурява счетоводен анализ, който е подходящ за използване при съдебни дела и досъдебни производства. Съдебните счетоводители са обучени да „четат между редовете“. Този вид счетоводство се използва при завеждането на съдебни дела за установяване на финансови измами. Като извод от цитираните становища и мнения се отбелязва, че би бил най-надежден за решаване проблема със счетоводните скандали комбиниран подход. Подобряването на системата за корпоративно управление и отношенията акционер – ръководител в комбинация с овластяването на одиторите с по-големи правомощия биха спомогнали за намаляване на случаите на счетоводни измами в бъдеще. Изброени и открити са и конкретни примери за извършени манипулационни практики в САЩ от различни компании.

Когато говорим за счетоводни скандали, случаят с Enron е класически пример в тази посока. На базата на литературни данни е направена характеристика на компанията Enron, като хронологично са отразени събитията, довели до нейния фалит и разкриването на практиките, които е прилагала. Важно е да се отбележи, че компанията в началото е започнала да прилага креативно счетоводство (манипулации в рамките на счетоводните правила), преди да започне да се отклонява от тях. В изложението е отбелязано до кой етап от развитието си компанията е действала в рамките на счетоводните правила, използвайки по креативен начин постановките на Стандарт за финансово отчитане (СФО) 140², преди да пристъпи към действия извън регулаторната

² Statement of Financial Accounting Standards No. 140 (FAS 140) е счетоводен стандарт, приет през септември 2000 г. от Съвета по финансово-счетоводни стандарти на САЩ. Той замества стария стандарт FAS 125 и предлага разширени насоки за отчитането на прехвърлянето и обслужването на финансови активи и отписване на пасиви.

рамка. Представен е и обхвата на счетоводните манипулации, като е обяснено използването на т.нар. предприятия със специално предназначение (ПСП).

Относно счетоводните скандали в другите страни по света, открихме само основните от тях, тъй като счетоводните скандали съществуват във всички части на света, независимо какви счетоводни стандарти и регулаторни рамки важат за съответния регион, а също и независимо от степента на развитие на икономиката и стандарта на живот в съответната държава. Изследвани са счетоводните манипулации в Австралия, Китай и Германия. По отношение на Австралия са дадени примери на най-широко използваните манипулационни практики, докато за Китай и Германия са дадени примери с фалити на конкретни компании и практиките, които са довели до тези фалити.

В заключение на втора глава могат да се очертаят няколко важни извода въз основа на извършените анализи:

Първо. От направената класификация на креативните счетоводни практики се разбира, че креативното счетоводство засяга всеки един компонент на финансовите отчети, тъй като са изведени примери за счетоводни манипулации, отнасящи се до приходи и разходи, активи и пасиви и парични потоци.

Второ. От анализа за влиянието на МСС/МСФО върху креативните счетоводни практики може да се направи заключение, че тези стандарти имат благоприятен ефект върху ограничаването на тези практики, въпреки че в резултат на въвеждането на стандартите са се появили нови възможности за манипулации.

Трето. На база анализа на ЗДДС и ЗНФО относно възможностите за прилагане на креативни практики според тези два закона може да открият определени слабости. При прилагането на ЗДДС лесно може да се реализира резултат за възстановяване, докато при прилагането на ЗНФО лесно могат да се заобиколят изискванията за независим финансов одит. Тези обстоятелства са предпоставка за законодателни промени, с които да се редуцират слабостите в тези два закона.

Четвърто. В резултат на анализа на скандала с Enron и счетоводните скандали в останалата част на света се обосновава виждането, че повечето от тези скандали, въпреки че са резултат на извършени измами, в зародиша си са започнали с използването на креативни счетоводни практики, а измамите са настъпили едва когато всички възможности за креативност са били изчерпани.

4. Трета глава: Емпиричен анализ, изводи и препоръки за усъвършенстване на НСС и МСС/МСФО.

В трета глава е направен и емпиричен анализ, на базата на който са представени насоки за усъвършенстване на МСС/МСФО и НСС. Извършеното изследване се причислява към изследванията с проучвателен характер, тъй като то служи за определяне на качествените аспекти на изследваното явление.

Целите на изследването са следните:

- Изследване на склонността на счетоводителите и мениджърите в България за прилагане на креативни счетоводни практики.
- Идентифициране на конкретни слабости в МСС/МСФО и НСС.
- Очертаване на конкретни възможности за усъвършенстване на счетоводните стандарти с оглед намаляване на възможностите за креативни счетоводни практики.

Изследването е осъществено през периода от март до април 2022 г., като са извършени следните действия:

- Преди изготвянето на анкетната карта са очертани целите на проучването и е изготвен работен план за тяхното реализиране;
- Избрани са подходящите за изследването методи за събиране, обработка и анализ на данните;
- Изработена е анкетна карта, базирана на практически и теоретични наблюдения на автора по избраната тема;
- Изготвен е план за популяризиране и разпространение на анкетната карта сред широк кръг респонденти;
- След събирането на необходимия брой отговори е осъществена техническа обработка на данните с цел подлагането им на последващ анализ;
- Избран е статистически софтуер за анализ на данните;
- Обобщени са резултатите и са формулирани изводи от изследването.

Изследването е осъществено при следните специфики и ограничителни обстоятелства:

- При изготвянето на въпросите е прието ограничението, че поради спецификата на темата не всички респонденти биха отговорили честно и безпристрастно на всички въпроси.

- Поради спецификата на темата е прието ограничението, че голям брой лица, до които е достигнала анкетата, потенциално не биха се отзовали изобщо на попълването ѝ;
- Подборът на респондентите е основан на специфичните задачи, които изследването се стреми да разреши. Фокусът е върху мениджъри и служители от различни икономически сектори на българската икономика, като акцентът е върху реалния сектор. Условието е всички те да имат пряко отношение към текущото счетоводно отчитане и изготвянето на годишни финансови отчети в предприятието, в което работят, независимо дали заемат позиция на високо управленско равнище или са в на по-ниски управленски нива на компаниите. Основните групи респонденти, към които е насочено изследването, са счетоводители, консултанти, преподаватели, финансови контролори, одитори, изпълнителни директори, финансови директори и управители. Считаме, че всеки един респондент, попадащ в някоя от тези категории, би могъл да изрази компетентно мнение относно въпросите в анкетната карта.
- Анкетната карта е разработена така, че да включва разнообразни аспекти на креативното счетоводство – формулирани са въпроси, касаещи както МСС/МСФО, така и такива, отнасящи се до НСС и възможностите за прилагане на креативни практики спрямо всяка една от тези отчетни бази.
- Анкетната карта е изготвена чрез използването на Google формуляри и е разпространена в електронна форма чрез линк, който може да бъде последван, и съответният потребител да бъде насочен директно към въпросника. Това значително улеснява процеса на попълване на анкетната карта, тъй като потребителят може да получи достъп до нея чрез различни технически устройства независимо от мястото, където се намира. Освен това изборът да се използва електронен формуляр за извършване на изследването е обоснован от по-лесното и бързо достигане до голям брой респонденти за по-кратко време. Също така възможността за допускане на грешки при използването на онлайн въпросник е по-малка в сравнение с използването на хартиени въпросници. Очакваното време за попълване е между 15 и 25 минути, което е допълнително предимство за респондентите, защото не се налага отделяне на прекалено много време предвид голямата заетост на по-голямата част от тях. Предоставеният

срок за попълване на въпросника е около един месец, след което достъпът до него бе преустановен.

- Анкетната карта включва пет групи въпроси. Първата група въпроси (от 1 до 3) има за цел идентифициране профила на респондентите и установяване на техните характеристики. На базата на отговорите, получени от въпрос 2, се извежда и предполагаемата счетоводна база, която респондентите прилагат в практиката си - МСС/МСФО или НСС. Втората група въпроси (4 и 5) има за цел да се установят целите, преследвани при прилагане на креативно счетоводство, и счетоводната база, която позволява по-широко използване на креативни счетоводни техники (МСС/МСФО или НСС). Третата група въпроси (от 6 до 11) има за цел да се разкрие мнението на респондентите по отношение на това кои счетоводни стандарти от НСС предлагат най-големи възможности за прилагане на креативно счетоводство и да се идентифицират конкретни техники в избрани от нас стандарти, в които считаме, че съществуват слабости. Четвъртата група въпроси (от 13 до 19) е насочена към МСС/МСФО и има за цел да се открият кои счетоводни стандарти предлагат най-големи възможности за креативно счетоводство при използването на тази счетоводна база и да се разкрият конкретни техники и похвати в избрани от нас стандарти, които считаме, че съдържат слабости в тази насока. Освен открояването на конкретни креативни счетоводни техники всички въпроси от третата и четвъртата група имат за задача да се установи каква цел се преследва при използването на съответните техники. Петата група въпроси (20 и 21) са насочени към това да се установи какви промени в регулаторната рамка са необходими според респондентите с цел ограничаване на креативното счетоводство и дали съществуващите одиторски процедури и методи за проверка са достатъчни за редуциране на тези практики.
- Не е формулиран конкретен въпрос за това каква счетоводна база прилагат респондентите - МСС/МСФО или НСС. Причината за това е, че според нас голяма част от лицата, към които е насочена анкетата, представляват по повече от една компания и това би могло да доведе до противоречиви резултати. Също така анкетата съдържа въпроси, които са свързани с употребяването на креативни практики както при прилагането

на МСС/МСФО, така и при прилагането на НСС. По този начин респондентите могат да изразят мнение за това какви техники употребяват при прилагането и на двете бази, в случай че ръководят или участват в няколко компании, които прилагат различни счетоводни бази. Важно е също да се отбележи, че анкетата е достигнала и до голяма част счетоводители, които работят в счетоводни кантори. При този тип работа счетоводителите прилагат различни бази при текущото счетоводно отчитане и изготвянето на годишни финансови отчети на компаниите, които обслужват. Също така при разработването на анкетата е възприет подходът да не се ограничават лицата, които в настоящия момент прилагат една счетоводна база, но в предишни компании, в които са участвали, са прилагали друга. По този начин те могат да отговорят на въпросите и от двете групи, без да се ограничават само до МСС/МСФО или НСС. Този подход позволява да се съберат максимален брой отговори за конкретни техники на креативно счетоводство, прилагани и при двете счетоводни бази (МСС/МСФО и НСС), което от своя страна допринася за по-коректно формулиране на препоръки за усъвършенстване на стандарти и от двете бази, които според нас съдържат недостатъци и предлагат възможности за манипулация.

- Въпреки че не е формулиран отделен въпрос, отнасящ се до това, каква счетоводна база прилагат респондентите, въз основа на отговорите на въпрос №2 (относно категорията предприятие) са изведени предположения каква част от отговорилите прилагат МСС/МСФО и каква част прилагат НСС в зависимост от това в каква категория предприятие участват (микро, малко, средно или голямо).
- Анкетата е анонимна. При изготвянето на въпросите на респондентите е предоставена възможност да не посочват конкретен отговор от изброените възможни отговори, като към всеки затворен въпрос е добавено поле “Друго” като възможен отворен отговор, където респондентите могат да отбележат, че този въпрос не е релевантен за тях или да посочат друга техника на креативно счетоводство, която прилагат, различна от изброените възможности. Също така в това поле може да се посочи, че респондентите не прилагат креативно счетоводство в рамките на счетоводния стандарт, за който се отнася съответният въпрос.

Въпросникът включва и изцяло отворени въпроси, чрез които могат да се съберат разнообразни мнения и виждания по темата на проучването.

- Извадката от респонденти е базирана на принципа на отзовалите се. Въпросникът е разпространен до голяма част от съставителите и счетоводителите в България. Също така анкетата е разпространена и сред всички регистрирани одитори в страната в съответствие с данните от публичния регистър на Института на дипломираните експерт-счетоводители. Въпросникът е изпратен и до големи групи съставители на финансови отчети, консултанти, счетоводители и финансови контролори чрез използването на възможностите на социалните мрежи в интернет. Въпросникът е попълнен от 124 респондента.
- Събирането на получените данни е извършено след преустановяване на достъпа до въпросника. Специализираният статистически софтуер, избран за извършване на анализа, е SPSS (Statistical Package for the Social Sciences). За да бъде успешен анализът, е необходима допълнителна техническа обработка на данните, която включва кодиране на въпросите и отговорите в анкетата, така че да бъдат в подходящ вид за статистическата им обработка. Също така на всички въпроси, съдържащи поле “Друго”, където е посочен отворен отговор, е извършено групиране на получените отговори, след което всяка група е кодирана. Същото е направено и за тези въпроси, които са изцяло от отворен тип с цел да се отговори на специфичните правила, които трябва да се прилагат при обработка на резултатите при работа с SPSS.
- Анкетната карта е разпространена до голям брой лица. Изборът на респондентите е базиран на тяхната експертност и познаването на проблема. Това е и причината да се използва неслучайна извадка (анкетата преднамерено е разпространена сред определена група лица, отговарящи на определени критерии). Целта, която се преследва при този подход, е да се получи максимална степен на разбиране на мненията на респондентите и в същото време да се гарантира, че анкетата е попълнена от компетентни лица, които могат да отговорят на поставените въпроси с необходимата степен на експертност и информираност.
- Естеството на проведената анкета не предполага постигането на статистическа представителност, защото целта е получаване на разбиране

на мненията на конкретна група лица и техните възгледи по разглеждания проблем. Въпреки че направената извадка е неслучайна, сме склонни да приемем, че общият брой респонденти (124 на брой) като процент от общия брой потребители, до които е разпространена анкетната карта, гарантира необходимото ниво на представителност, в случай че изследването целеше постигане на такава.

На базата на анкетното проучване и изследваната литература могат да се направят определени **изводи и препоръки за усъвършенстване на МСС/МСФО, НСС и приложимото счетоводно и данъчно законодателство.** Въз основа на резултатите от анкетата, потвърдени с примери от изследваната литература, се потвърждава нашето мнение, че към момента съществуват съществени недостатъци в счетоводните стандарти, които позволяват лавиране в рамките на счетоводните правила, което лавиране в някои случаи, макар и законно, може да доведе до подвеждане на потребителите на финансови отчети.

В отговор на многобройните счетоводни скандали от последните десетилетия Съветът по международни счетоводни стандарти и Съветът по финансово-счетоводни стандарти на САЩ търсят начини да отговорят на предизвикателствата пред финансовото отчитане, едновременно стремейки се да постигнат унифициране между ОПСП на САЩ и МСС/МСФО и в същото време въвеждането на съществени промени в съществуващите стандарти, които имат за цел намаляване на възможностите за злонамереното им използване и прилагане. Въпреки че анкетното проучване е насочено към конкретни стандарти, авторът на настоящия труд поддържа тезата, че промени са необходими във всички счетоводни стандарти след идентифициране на слабостите им.

В рамките на това изследване препоръките за оптимизиране на счетоводната уредба са насочени към конкретни счетоводни стандарти, анализирани в анкетното проучване, а именно:

- ✓ Извършване на промени и подобрения на СС 2 – Отчитане на стоково-материалните запаси, и МСС 2 *Материални запаси* чрез предоставянето на възможност за използване само на методите конкретна идентификация и среднопретеглена стойност за изписване на материалните запаси, което ще осигури максимална съпоставимост на информацията във финансовите отчети на всички производствени предприятия, независимо пред какви предизвикателства са поставени те и независимо от факта дали

функционират в условията на инфлация, дефлация или нормална икономическа среда;

- ✓ Извършване на промени и подобрения в СС 19 – Доходи на персонала, и МСС 19 *Доходи на наети лица* чрез прецизиране на изискванията за извършване на актюерски предположения при оценката на входящите променливи, които определят крайната стойност на осигуряваните доходи след приключване на трудовите правоотношения на служителите. При прилагането на актюерски предположения може да се използва дисконтов процент, който се определя на база реалния лихвен процент за кредити на фирми вместо пазарната доходност на първокачествени корпоративни облигации. Това ще облекчи режима на изчисление, защото пазарната доходност на корпоративните облигации е често променлива и зависи от това с каква цел се използват облигациите.
- ✓ Извършване на промени в МСС 33 *Нетна печалба на акция* чрез елиминиране на възможността за умишлено прекласифициране на привилегировани акции в обикновени, което директно да рефлектира върху нетната печалба на една акция в бъдещи периоди. Този показател е един от основните, които инвеститорите следят, и една такава промяна би подобрила извършването на анализ на показателя (прекласифицирането на привилегировани акции в обикновени акции е действие, което не винаги се описва в пояснителните приложения към финансовия отчет).
- ✓ Извършване на промени в СС 22 – Отчитане на бизнескомбинации, чрез предлагане на възможност за използване само и единствено на линейния метод за амортизиране на положителната репутация с цел да се избегне възможността за преднамерено увеличение или намаление на финансовия резултат в една или друга посока в текущия и следващите отчетни периоди.
- ✓ Извършване на промени в СС 22 – Отчитане на бизнескомбинации, чрез предоставяне на възможност за определяне на фиксиран полезен живот на положителната репутация от 5 години. Този срок е максимално допустимият в настоящия вариант на стандарта (допуска се и по-голям срок в определени случаи, но това трябва да е стриктно обосновано). Ако се приложи фиксиран срок от 5 години, ще се елиминира възможността за повлияване на финансовия резултат в една или друга посока и ще се

избегне вариантът за определяне на по-дълъг полезен живот от 5 години. Това би осигурило по-голяма съпоставимост между отчетите на отделните предприятия и улесняване на анализа на финансовите показатели.

- ✓ Извършване на промени в СС 38 – Нематериални активи, чрез въвеждане на конкретен показател за определяне на прогнозни стойности при придобиването на активи с разсрочено плащане на променяща се база. Такъв показател би могъл да бъде процент от приходите, които предприятието пряко или косвено ще реализира от употребата на нематериалния актив и изключване на възможността за използване на всякакви други показатели, заложи в стандарта. Това би осигурило съпоставимост с други предприятия на информацията при придобиването на нематериални активи с разсрочено плащане и ще улесни оценката им при тяхното първоначално признаване.
- ✓ Извършване на промени в СС 40 – Отчитане на инвестиционните имоти, чрез които да не се позволява дадена част от инвестиционен имот да бъде призната като ползвана в дейността с цел избягване на манипулации и начисляване на разходи за амортизация.
- ✓ Разширяване на правомощията на Комисията за публичен надзор над регистрираните одитори чрез въвеждане на допълнителни механизми за контрол, които осигуряват честност и прозрачност на осъществявания одит. Например на извадков принцип комисията би могла да проверява качеството на извършените одити на определени компании, би могло да се въведе възможността служител на комисията да присъства при осъществяването на определени одити на извадков принцип и др.
- ✓ Необходимо е също и намаляване на възможността за приблизителни оценки съгласно МСС/МСФО и НСС и по-конкретно в стандартите, незастъпени в настоящия труд (допълнителни изследвания са нужни, за да се уточни кои възможности конкретно могат да бъдат елиминирани).
- ✓ Използване на модифицирания модел на Jones в началото на всеки одит от страна на регистрираните одитори с цел резултатите от прилагането на модела да дадат индикация дали предприятието е използвало креативно счетоводство и ако това е така, да се извърши по-задълбочена проверка на търговските вземания и задължения, договорите с клиенти и доставчици, условията по тях и времевата рамка за признаване на приходи и разходи.

5. Заключение

В заключението е направено обобщение на основните акценти в разработения дисертационен труд и са очертани по-важните оценки, изводи и предложения като постижения и резултати.

Представени са резултатите от проведено емпирично проучване с цел разкриване на ефекта от прилагането на креативните счетоводни практики във финансовите отчети на предприятията от реалния сектор в България и идентифициране на най-широко използваните техники за креативно счетоводство в рамките на отделни счетоводни стандарти. На база на резултатите от анкетното проучване са формулирани и препоръки за оптимизиране на счетоводните стандарти и правилата за работа на одиторите.

По-значимите резултати от проучването са:

- По отношение на прилагането на МСС/МСФО и НСС и възможностите за прилагане на креативно счетоводство:
 - Изследвани са възможностите за манипулация на финансовите отчети за предприятията, които прилагат НСС като база за финансово отчитане. Идентифицирани са конкретни счетоводни стандарти, за които по теоритичен и емпиричен път беше доказана възможността за прилагане на креативно счетоводство и респондентите имаха възможност да изберат измежду идентифицираните от нас практики, или да посочат други, които не са изброени като възможни отговори;
 - Направен е сравнителен анализ за възможностите за прилагане на креативно счетоводство в рамките на МСС/МСФО и НСС, като са очертани предимствата и недостатъците при използването на двете бази;
 - Изследвани са възможностите за манипулация на финансовите отчети на предприятията, които прилагат МСС/МСФО като база за финансово отчитане, и са идентифицирани конкретни счетоводни стандарти, които предлагат възможност за прилагане на креативно счетоводство, като респондентите имаха възможността да изберат измежду идентифицираните от нас практики или да посочат други, които не са изброени като възможни отговори.

- По отношение на прилагането на конкретни счетоводни стандарти и възможностите за прилагане на креативно счетоводство при тяхното използване:
 - Бяха идентифицирани слабости в националните счетоводни стандарти и по-конкретно, СС 2 – Отчитане на стоково-материалните запаси, СС 19 – Доходи на персонала; СС 16 – Дълготрайни материални активи; СС 22 – Отчитане на бизнескомбинации; СС 38 – Нематериални активи и СС 40 – Отчитане на инвестиционните имоти.
 - Бяха идентифицирани слабости в МСС/МСФО и по-конкретно, МСС 2 *Материални запаси*; МСС 16 *Имоти, машини и съоръжения*; МСС 19 *Доходи на наети лица*; МСС 33 *Нетна печалба на акция*; МСС 36 *Обезценка на активи* и МСС 37 *Провизии, условни пасиви и условни активи*.
- По отношение на целите, които се преследват при прилагане на креативно счетоводство:
 - Преследване на лични бонусни схеми, пряко обвързани с постигнатите резултати на компанията;
 - Желанието да се отговори на очакванията на инвеститорите;
 - Желанието да се отговори на критериите по кредитни споразумения, от които зависи размерът на отпуснатия кредит;
 - Постигане на определени целеви показатели с цел привличане на инвестиции и отговаряне на определени критерии.
- Изследвани са и възможностите за оптимизиране на одиторската работа при извършването на независим финансов одит и са предложени модели, които могат да спомогнат за идентифицирането на креативни счетоводни практики.

IV. Справка за приносите в дисертационния труд

Въз основа на извършеното изследване и направените изводи, препоръки и оценки в дисертационния труд могат да бъдат изведени определени приноси с научен и практико-приложен характер.

Приносите от първата група са теоретико-методологични и могат да се обобщят както следва:

1. В резултат на извършените изследвания са изяснени същността, проявленията и мотивите за прилагане на креативно счетоводство и е направено разграничение между понятията „креативно счетоводство” и „счетоводни измами”. Възприема се дефиницията, че креативното счетоводство представлява манипулация на всички компоненти на финансовите отчети, която е в рамките на счетоводните правила (за разлика от други автори, които не разглеждат креативното счетоводство в неговата цялост, а се фокусират само върху отделни негови компоненти).
2. Въз основа на сравнителния анализ на креативното счетоводство и счетоводните измами се стига до заключението, че двете явления са взаимно свързани и взаимно обусловени. Обосновава се тезата, че когато една компания прилага техники на креативно счетоводство в няколко последователни периода, в определен момент започва да се отклонява от счетоводните правила и пристъпва към извършване на измами (ако всички възможни начини за креативно прилагане на счетоводните правила са изчерпани).
3. Изведени са възможностите за прилагане на креативно счетоводство въз основа на критичен анализ на постановките в определени счетоводни стандарти – МСС/МСФО и НСС, като са открити техните слабости, позволяващи проявлението на креативни счетоводни практики.

Във втората група са включени приноси с практико-приложен характер, по-важните от които са:

1. Въз основа на анкетно проучване се потвърждава по емпиричен път, че съществуващите слабости в определени счетоводни стандарти (МСС/МСФО и НСС) спомагат за прилагането на креативни счетоводни практики. Формулирани

са конкретни препоръки за усъвършенстване на счетоводните стандарти с цел ограничаване проявлението на креативни счетоводни практики.

2. Изследвани са и е направен сравнителен анализ на методите за разкриване на прилагането на креативни счетоводни практики. Обосновава се тезата, че най-подходящ метод за идентифициране на такива практики в реалния сектор в Република България е модифицираният модел на Jones.

V. Публикации по темата на дисертационния труд

1. Gudev, I., 2020. Creative Accounting – Definition, Types, Purposes and Impact on United Nations' Sustainable Development Goals. Economic Alternatives, 2020, Issue 2, pp. 328-341.
2. Gudev, I., 2022. Creative Accounting and Accounting Fraud - Differences and Similarities. Twenty-first Scientific Conference of the International Economic Relations and Business Department: The membership of Bulgaria in the European Union: fifteen years later.
3. Gudev, I., 2022. Creative Accounting Techniques, Methods for Detection and Prevention. Twenty-first Scientific Conference of the International Economic Relations and Business Department: The membership of Bulgaria in the European Union: fifteen years later.

VI. Декларация за оригиналност

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ съгласно чл. 27, ал. 2 от ППЗРАСРБ декларирам, че:

1. Дисертационният труд „Теоретико-методологически и практически аспекти на прилагането на креативно счетоводство във финансовите отчети“ е мое лично дело. Добросъвестно са посочени всички информационни източници, използвани при разработването му.
2. Представените резултати и приноси от проведеното в дисертационния труд изследване са оригинални и не са заимствани от чужди изследвания и публикации.